

Course name: Circular Economy Fundamentals

**Week 16: Roadmap for Implementing Circular Solutions in
Tajik Businesses**

Номи фан: Асосҳои иқтисоди даврӣ

(Circular Economy Fundamentals)

МАВЗҶИ 16: Нақшаи (харитаи роҳ) татбиқи моделҳои иқтисоди даврӣ дар фаъолияти соҳибкории Ҷумҳурии Тоҷикистон

Нақшаи лексия:

1. Банақшагирии стратегӣ ҳамчун заминаи гузариш ба моделҳои иқтисоди даврӣ дар соҳибкорӣ
2. Тақвияти иқтидор ва татбиқи лоиҳаҳои озмоишӣ ҳамчун воситаи чорӣ намудани иқтисоди даврӣ
3. Ҳамкориҳои ҷонибҳои манфиатдор ва ҷаҳорчӯбаи татбиқи иқтисоди даврӣ дар корхонаҳои Тоҷикистон

1. Банақшагирии стратегӣ ҳамчун заминаи гузариш ба моделҳои иқтисоди даврӣ дар соҳибкории Тоҷикистон

Дар шароити муосири рушди иқтисод, ки бо маҳдуд гардидани захираҳои табиӣ, афзоиши хароҷоти истеҳсолот ва тақвияти талабот ба рушди устувор тавсиф мешавад, банақшагирии стратегӣ ба яке аз воситаҳои муҳими баланд бардоштани рақобатпазирии соҳибкорӣ табдил ёфтааст. Дар доираи иқтисоди даврӣ банақшагирии стратегӣ на танҳо муайян намудани ҳадафҳои рушди корхона, балки ташаккули низоми самараноки истифодаи захираҳо, коҳиши партовҳо ва дароз намудани давраи ҳаёти маҳсулотро дар бар мегирад. Мувофиқи консепсияи пешниҳоднамудаи Ellen MacArthur Foundation, гузариш ба иқтисоди даврӣ бояд аз таҳлили ҳамаҷонибаи равандҳои истеҳсоли оғоз гардад. Дар ин марҳила корхонаҳо чараҳои истифодаи ашёи хом, энергия, об ва дигар захираҳоро арзёбӣ намуда, нуқтаҳои талафоти иқтисодӣ ва экологиро муайян менамоянд. Дар асоси чунин таҳлил ҳадафҳои стратегӣ ва нақшаи марҳилавии гузариш ба модели даврӣ таҳия карда мешавад.

Барои фаъолияти соҳибкории Ҷумҳурии Тоҷикистон ин масъала аҳамияти махсус дорад, зеро қисми зиёди корхонаҳо дар бахшҳои кишоварзӣ, саноати хӯрокворӣ, нассочӣ ва коркарди ашёи хом фаъолият менамоянд. Дар аксари ҳолатҳо захираҳо пурра истифода нашуда, қисми муайяни онҳо ба партов табдил меёбанд. Аз ин рӯ, банақшагирии стратегӣ бояд ба муайян намудани имкониятҳои истифодаи дубора ва барқарорсозии захираҳо равона карда шавад. Масалан, дар корхонаҳои истеҳсоли афшура ва консерваҳои меваю сабзавот, аз ҷумла корхонаҳои вилояти Суғд, пас аз коркарди мева миқдори зиёди пӯст, донак ва дигар партовҳои органикӣ боқӣ мемонанд. Дар модели анъанавии истеҳсолот ин партовҳо нобуд карда мешаванд, дар ҳоле ки дар модели иқтисоди даврӣ онҳо метавонанд барои истеҳсоли компост, хӯроки чорво ё биоэнергия истифода шаванд. Барои татбиқи чунин модел корхона бояд дар нақшаи стратегии худ самтҳои истифодаи такрорӣ захираҳоро пешбинӣ намояд.

Мисоли дигар ба соҳаи нассочии Тоҷикистон дахл дорад. Тоҷикистон яке аз истеҳсолкунандагони асосии пахта дар минтақа ба ҳисоб меравад. Дар раванди истеҳсоли ришта ва маҳсулоти нассочӣ миқдори муайяни партовҳои пахта ба вучуд меоянд. Дар доираи банақшагирии стратегӣ ин партовҳоро метавон ҳамчун ашёи хоми дуюмдараҷа барои истеҳсоли масолеҳи изолатсионӣ, маҳсулоти техникӣ ё дигар навъҳои маҳсулот

истифода намуд. Ин таҷриба имрӯз дар як қатор корхонаҳои нассочии Туркия ва Чин васеъ татбиқ мегардад.

Дар баҳши кишоварзии Тоҷикистон низ имкониятҳои назарраси татбиқи банақшагирии стратегӣ мавҷуданд. Масалан, хоҷагиҳои чорводорӣ метавонанд истифодаи поруи ҳайвонотро барои истеҳсоли биогаз ба нақша гиранд. Дар натиҷа ҳам масъалаи идоракунии партовҳо ҳал гардида, ҳам манбаи иловагии энергия ба вучуд меояд. Чунин таҷриба имрӯз дар Қазоқистон, Ўзбекистон ва як қатор кишварҳои аврупоӣ васеъ истифода мешавад. Таҳқиқотҳои OECD ва UNEP нишон медиҳанд, ки банақшагирии стратегӣ дар иқтисоди даврӣ бояд ба принсипи «аз партов ба захира» асос ёбад. Яъне корхона бояд ҳар як партов ё маҳсулоти иловагиро ҳамчун манбаи эҳтимолии даромад арзёбӣ намояд. Дар шароити Тоҷикистон чунин равиш метавонад махсусан барои корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, истеҳсоли масолеҳи сохтмонӣ ва саноати сабук самаранок бошад.

Аз нуқтаи назари идоракунии стратегӣ, ҳар як корхона бояд харитаи роҳи гузариш ба иқтисоди даврӣ таҳия намояд, ки дар он ҳадафҳои дарозмуддат, марҳилаҳои амалисозӣ, сарчашмаҳои маблағгузорӣ ва нишондиҳандаҳои баҳодихӣ муайян карда шаванд. Чунин харитаи роҳ имкон медиҳад, ки корхонаҳо ба тағйироти бозор мутобиқ гардида, самаранокии истифодаи захираҳоро баланд бардоранд ва дар дарозмуддат рақобатпазирии худро нигоҳ доранд. Ҳамин тариқ, банақшагирии стратегӣ ҳамчун унсури калидии гузариш ба иқтисоди даврӣ баромад намуда, барои соҳибқориҳои Тоҷикистон имконият фароҳам меорад, ки ҳамзамон ба ҳадафҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ ноил гардад. Маҳз тавассути таҳияи стратегияҳои дарозмуддат ва истифодаи таҷрибаҳои муосири байналмилалӣ корхонаҳои ватанӣ метавонанд ба модели устувор ва рақобатпазирӣ рушди иқтисодӣ гузаранд.

2. Тақвияти иқтидор ва татбиқи лоиҳаҳои озмоишӣ ҳамчун воситаи қорӣ намудани иқтисоди даврӣ

Татбиқи моделҳои иқтисоди даврӣ танҳо аз ворид намудани технологияҳои нав вобаста нест. Таҷрибаи байналмилалӣ нишон медиҳад, ки муваффақияти гузариш ба иқтисоди даврӣ пеш аз ҳама аз сатҳи омодагии захираҳои инсонӣ, иқтидори институтсионалӣ ва қобилияти корхонаҳо барои қорӣ намудани навоариҳо вобаста мебошад. Аз ин рӯ, дар аксари кишварҳои пешрафта тақвияти иқтидор (capacity building) ва татбиқи лоиҳаҳои озмоишӣ (pilot projects) ҳамчун марҳилаи муҳими гузариш ба иқтисоди даврӣ баррасӣ мешаванд.

Мувофиқи таҳқиқоти United Nations Industrial Development Organization, рушди иқтисоди даврӣ бе омодаасозии кадрҳои соҳибқисос, баланд бардоштани сатҳи донишҳои экологӣ ва ташаккули фарҳанги нави истеҳсолот ғайриимкон мебошад. Дар чунин шароит сармоягузорӣ ба сармояи инсонӣ ба яке аз омилҳои асосии рақобатпазирии корхонаҳо табдил меёбад. Тақвияти иқтидори инсонӣ ва институтсионалӣ

Яке аз мушкилоти асосии рушди иқтисоди даврӣ дар кишварҳои рӯ ба рушд, аз ҷумла Тоҷикистон, норасоии мутахассисоне мебошад, ки дониш ва малакаҳои заруриро дар соҳаи идоракунии захираҳо, иқтисоди сабз, коркарди партовҳо ва технологияҳои рақамӣ доранд.

Дар ин замина корхонаҳо бояд ба:

- омӯзиши кормандон;
- баланд бардоштани малакаҳои касбӣ;
- қорӣ намудани барномаҳои омӯзишӣ;
- ҳамкорӣ бо донишгоҳҳо ва марказҳои илмӣ диққати махсус диҳанд.

Масалан, солҳои охир дар Тоҷикистон дар доираи лоиҳаҳои байналмилалӣ Erasmus+, UNDP, GIZ ва ADB як қатор барномаҳои омӯзишӣ дар самти рушди устувор, иқтисоди сабз ва иқтисоди даврӣ амалӣ гардида истодаанд. Ин ташаббусҳо барои ташаккули заминаҳои илмӣ ва омодаасозии мутахассисони нав мусоидат менамоянд. Аз нуқтаи назари иқтисодидиёти донишбунёд, донишгоҳҳо бояд на танҳо муассисаҳои таълимӣ, балки марказҳои истеҳсоли дониш ва навоариҳо бошанд. Барои ҳамин таъсиси лабораторияҳои

иктисоди даврӣ, марказҳои инноватсионӣ ва инкубаторҳои соҳибкорӣ дар назди донишгоҳҳои Тоҷикистон аҳамияти муҳим дорад.

Лоиҳаҳои озмоишӣ ҳамчун воситаи санҷиши моделҳои иқтисоди даврӣ

Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ аксарияти моделҳои муваффақи иқтисоди даврӣ аввал ҳамчун лоиҳаҳои озмоишӣ татбиқ гардидаанд. Лоиҳаи озмоишӣ ин татбиқи маҳдуди технология ё модели нави соҳибкорӣ мебошад, ки пеш аз густариши васеъ натиҷаҳои он арзёбӣ карда мешаванд. Тибқи тавсияҳои Organisation for Economic Co-operation and Development, истифодаи лоиҳаҳои озмоишӣ имконият медиҳад, ки:

- хавфҳои сармоягузори коҳиш дода шаванд;
- самаранокии иқтисодии лоиҳа арзёбӣ гардад;
- мушкилоти эҳтимолӣ пешакӣ муайян карда шаванд;
- таҷрибаи муваффақ ба дигар корхонаҳо паҳн гардад.

Намунаҳои лоиҳаҳои озмоишӣ дар Тоҷикистон

Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқи як қатор лоиҳаҳои озмоишӣ метавонад ҳамчун қадами аввалини гузариш ба иқтисоди даврӣ хизмат намояд.

Соҳаи кишоварзӣ

Дар хоҷагиҳои чорводорӣ ноҳияҳои Ҳисор, Рӯдакӣ ва Бохтар метавон лоиҳаҳои истеҳсоли биогазро аз партовҳои органикӣ амалӣ намуд.

Натиҷаҳои эҳтимолӣ: истеҳсоли энергия; камшавии хароҷоти сӯзишворӣ; истеҳсоли нуриҳои органикӣ; коҳиши таъсири экологӣ.

Соҳаи коркарди мева ва сабзавот

Дар корхонаҳои вилояти Суғд ва Хатлон партовҳои мева ва сабзавот метавонанд барои истеҳсоли компост ё хӯроки чорво истифода шаванд.

Соҳаи нассочӣ

Дар корхонаҳои коркарди пахта ва истеҳсоли матоъ истифодаи дубораи боқимондаҳои нах ва партовҳои истеҳсоли метавонад ҳамчун лоиҳаи озмоишӣ татбиқ гардад.

Соҳаи идоракунии партовҳо

Дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд қорӣ намудани низоми ҷудокунии партовҳо аз манбаъ метавонад ҳамчун лоиҳаи пилотӣ амал намояд.

Таҷрибаи байналмилалӣ

Яке аз намунаҳои муваффақи татбиқи лоиҳаҳои озмоишӣ таҷрибаи Финландия мебошад. Пеш аз қабули Харитаи миллии иқтисоди даврӣ, дар як қатор шаҳрҳо ва корхонаҳо лоиҳаҳои озмоишӣ амалӣ гардида, натиҷаҳои онҳо барои таҳияи сиёсати миллии истифода шуданд. Дар Ҷумҳурии Қазоқистон низ як қатор лоиҳаҳои пилотӣ дар соҳаи энергетикаи сабз, коркарди партовҳо ва истифодаи технологияҳои рақамӣ татбиқ гардида, баъдан ба сатҳи миллии густариш дода шуданд. Таҷрибаи мазкур нишон медиҳад, ки пеш аз татбиқи васеи иқтисоди даврӣ, санҷиши моделҳо дар сатҳи маҳаллӣ метавонад хавфҳои коҳиш дода, самаранокии лоиҳаҳоро баланд бардорад.

Тақвияти иқтидор ва татбиқи лоиҳаҳои озмоишӣ яке аз марҳилаҳои муҳимтарини харитаи роҳи гузариш ба иқтисоди даврӣ ба ҳисоб меравад. Барои Тоҷикистон рушди сармояи инсонӣ, омодакунии мутахассисон, таъсиси марказҳои инноватсионӣ ва қорӣ намудани лоиҳаҳои пилотӣ метавонанд заминаи заруриро барои гузариши муваффақ ба моделҳои даврии соҳибкорӣ фароҳам оваранд. Дар дарозмуддат маҳз тавассути ташаккули дониш, таҷриба ва навоариҳои корхонаҳои Тоҷикистон метавонанд самаранокии истифодаи захираҳоро баланд бардошта, рақобатпазирии худро дар бозорҳои миллии ва байналмилалӣ таҳким бахшанд.

3. Ҳамкории ҷонибҳои манфиатдор ва ҷаҳорҷӯбаи татбиқи иқтисоди даврӣ дар корхонаҳои Тоҷикистон

Дар даҳсолаҳои охир таҷрибаи байналмилалӣ нишон медиҳад, ки гузариш ба иқтисоди даврӣ на танҳо масъалаи қорӣ намудани технологияҳои нав ё тақмили равандҳои истеҳсоли мебошад. Ин раванд тағйироти амиқи институтсионалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоиро дар бар гирифта, ҳамкорӣ фаъоли ҷамаи иштирокчиёни низоми иқтисодиро талаб менамояд. Аз ин

рӯ, дар адабиёти муосири иқтисодӣ рушди иқтисоди даврӣ ҳамчун раванди бисёрҷониба баррасӣ мешавад, ки дар он давлат, бахши хусусӣ, муассисаҳои илмӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ нақши муҳим мебозанд. Тибқи таҳқиқоти OECD, UNIDO ва Ellen MacArthur Foundation, яке аз сабабҳои асосии муваффақияти кишварҳои пешсаф дар соҳаи иқтисоди даврӣ мавҷудияти низоми самараноки ҳамкорӣ байни ҷамаи ҷонибҳои манфиатдор мебошад. Маҳз чунин ҳамкорӣ имконият медиҳад, ки захираҳои молиявӣ, илмӣ ва технологӣ муттаҳид гардида, раванди гузариш ба иқтисоди даврӣ суръат бахшида шавад. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ташаккули низоми устувори ҳамкорӣ байни давлат, соҳибкорон ва муассисаҳои илмӣ яке аз шартҳои асосии татбиқи моделҳои иқтисоди даврӣ ба ҳисоб меравад.

Нақши ҷонибҳои манфиатдор дар рушди иқтисоди даврӣ

Дар иқтисоди даврӣ ҳар як гурӯҳи иштирокчиён вазифаи муайянро иҷро менамояд. Давлат ҳамчун танзимкунанда ва ташаккулдиҳандаи сиёсати иқтисодӣ амал намуда, заминаи ҳуқуқӣ ва институтсионалии рушди иқтисоди даврӣ фароҳам меорад. Аз ҷумла, давлат метавонад тавассути қабули қонунҳо, пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ ва дастгирии лоиҳаҳои сабз раванди гузаришро ҳавасманд гардонад. Бахши хусусӣ ҳамчун муҳаррики асосии инноватсия ва сармоягузорӣ баромад менамояд. Маҳз корхонаҳои технологияҳои навро ҷорӣ намуда, моделҳои нави соҳибкориро татбиқ мекунанд ва истифодаи самараноки захираҳои таъмин менамоянд.

Муассисаҳои илмӣ ва донишгоҳҳо вазифаи таҳияи донишҳои нав, гузаронидани таҳқиқот ва омодагии кадрҳои баландихтисосро иҷро менамоянд. Таҷрибаи кишварҳои пешрафта нишон медиҳад, ки бе иштироки фаъоли илм рушди иқтисоди даврӣ маҳдуд мегардад. Ташкилотҳои байналмилалӣ ва шарикони рушд низ нақши муҳим доранд. Онҳо на танҳо маблағгузорӣ, балки таҷриба, технология ва машваратҳои техникаро пешниҳод менамоянд. Дар навбати худ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва истеъмолкунандагон тавассути ташаккули фарҳанги истеъмоли устувор ва дастгирии маҳсулоти экологӣ ба рушди иқтисоди даврӣ мусоидат менамоянд.

Моделҳои «Спирали сегона» ҳамчун асоси рушди иқтисоди даврӣ

Яке аз концепсияҳои машҳурӣ ҳамкорӣ дар иқтисоди донишбунёд модели «Спирали сегона» (Triple Helix Model) мебошад, ки аз ҷониби олимони Ҷенри Этсковитс ва Лоет Лейдесдорф пешниҳод шудааст. Мувофиқи ин модел, рушди инноватсионӣ дар натиҷаи ҳамкориҳои се субъекти асосӣ ба вуҷуд меояд: давлат; донишгоҳҳо ва муассисаҳои илмӣ; бахши хусусӣ.

Дар ин модел давлат муҳити мусоидро фароҳам меорад, донишгоҳҳо дониш ва технологияҳои нав истеҳсол мекунанд ва бахши хусусӣ онҳоро дар амал татбиқ менамояд. Таҷрибаи Финляндия, Нидерланд, Дания ва Олмон нишон медиҳад, ки маҳз ҳамгироии ин се унсур барои рушди иқтисоди даврӣ аҳамияти ҳалкунанда дорад. Масалан, дар Финляндия донишгоҳҳо дар таҳияи технологияҳои коркарди такрорӣ партовҳои фабрикаҳои иштирок намуда, ширкатҳои хусусӣ натиҷаҳои ин таҳқиқотро дар истеҳсолоти истифода мебаранд. Давлат бошад, тавассути барномаҳои махсус ин равандро дастгирӣ менамояд.

Ҳамкориҳои ҷонибҳои манфиатдор дар Тоҷикистон

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар солҳои охир заминаҳои муайяни чунин ҳамкорӣ ташаккул ёфта истодаанд. Масалан, дар доираи татбиқи Стратегияи рушди иқтисоди сабз як қатор вазорату идораҳо, донишгоҳҳо ва шарикони байналмилалӣ ба ҳамкорӣ ҷалб шудаанд. Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон, Донишгоҳи техникаи Тоҷикистон ва дигар муассисаҳои таҳсилоти олӣ дар доираи лоиҳаҳои байналмилалӣ, аз ҷумла Erasmus+, ба масъалаҳои иқтисоди сабз ва иқтисоди даврӣ таваҷҷуҳи бештар зоҳир менамоянд.

Дар бахши хусусӣ низ намунаҳои муайяни истифодаи технологияҳои сарфакунандаи энергия ва коркарди дубораи захираҳои мушоҳида мешаванд. Масалан, баъзе корхонаҳои коркарди мева ва сабзавот дар вилояти Суғд ва Хатлон истифодаи дубораи партовҳои органикиро барои истеҳсоли компост ва хӯроки чорво оғоз намудаанд.

Бо вучуди ин, сатҳи ҳамкорӣ байни илм ва истеҳсолот ҳанӯз ҳам маҳдуд мебошад. Дар бисёр ҳолатҳо натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ ба фаъолияти амалии корхонаҳо ворид карда намешаванд ва соҳибкорон низ барои татбиқи технологияҳои нав имкониятҳои кофӣ надоранд. Аз ин рӯ, барои Тоҷикистон муҳим аст, ки марказҳои инноватсионӣ, паркҳои технологӣ ва лабораторияҳои иқтисоди даврӣ таъсис дода шаванд. Инчунин, ҷалби донишгоҳҳо ба ҳалли масъалаҳои амалии истеҳсолот метавонад робитаи илм ва иқтисодро тақвият бахшад.

Чаҳорҷӯбаи татбиқи иқтисоди даврӣ дар корхонаҳо

Барои гузариши муваффақ ба иқтисоди даврӣ мавҷудияти механизми мушаххаси амал зарур мебошад. Дар таҷрибаи байналмилалӣ чунин механизм ҳамчун Implementation Framework ё чаҳорҷӯбаи татбиқ маъруф аст. Марҳилаи аввал ташхис ва арзёбии вазъи кунунии корхона мебошад. Дар ин марҳила истифодаи захираҳо, ҳаҷми партовҳо ва имкониятҳои истифодаи дубораи маводҳо таҳлил карда мешаванд. Марҳилаи дуюм ба банақшагирии стратегӣ бахшида мешавад. Корхона ҳадафҳо, нишондиҳандаҳо ва афзалиятҳои рушди иқтисоди даврӣ муайян менамояд. Марҳилаи сеюм татбиқи амалии технологияҳо ва моделҳои нави соҳибкоро дар бар мегирад. Дар ин марҳила лоиҳаҳои озмоишӣ, омӯзиши кормандон ва ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ амалӣ карда мешаванд. Марҳилаи чорум мониторинг ва баҳодиҳии натиҷаҳо мебошад. Самаранокии истифодаи захираҳо, коҳиши партовҳо ва натиҷаҳои иқтисодӣ мунтазам назорат карда мешаванд.

Имкониятҳои татбиқи иқтисоди даврӣ дар корхонаҳои Тоҷикистон

Дар шароити Тоҷикистон татбиқи чунин чаҳорҷӯба метавонад пеш аз ҳама дар соҳаҳои кишоварзӣ, саноати хӯрокворӣ, нассочӣ ва сохтмон самаранок бошад. Масалан, корхонаҳои коркарди мева ва сабзавот метавонанд партовҳои органикиро барои истеҳсоли компост истифода намоянд. Корхонаҳои нассочӣ бошанд, метавонанд партовҳои пахтаро ҳамчун ашёи хоми дуюмдараҷа истифода баранд. Дар соҳаи сохтмон низ имкониятҳои зиёди истифодаи дубораи масолеҳи сохтмонӣ ва коркарди партовҳои сохтмонӣ мавҷуданд. Ҳамзамон, ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ метавонад самаранокии истифодаи энергия, об ва ашёи хомро баланд бардорад.

Ҷадвали 1. Харитаи роҳи татбиқи моделҳои иқтисоди даврӣ дар корхонаҳои Тоҷикистон

Марҳила	Мазмун	Натиҷаи интизоршаванда
1. Ташхис ва арзёбӣ	Таҳлили истифодаи захираҳо, энергия, об ва ҳаҷми партовҳо	Муайян намудани имкониятҳои иқтисоди даврӣ
2. Банақшагирии стратегӣ	Муайян намудани ҳадафҳо, афзалиятҳо ва нишондиҳандаҳои самаранокӣ	Таҳияи стратегияи гузариш ба иқтисоди даврӣ
3. Тақвияти иқтидор	Омӯзиши кормандон, баланд бардоштани малакаҳо ва рушди иқтидори институтсионалӣ	Омодагии кадрҳо барои татбиқи тағйирот
4. Татбиқи лоиҳаҳои озмоишӣ	Санҷиши моделҳои нави соҳибкорӣ ва технологияҳои даврӣ	Арзёбии самаранокии қарорҳои пешниҳодшуда
5. Ҳамкории ҷонибҳои манфиатдор	Ҷалби давлат, бахши хусусӣ, донишгоҳҳо ва шарикони рушд	Ташаккули шабакаи ҳамкорӣ ва дастгирӣ
6. Ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ	Истифодаи технологияҳои рақамӣ ва захирасарфақунанда	Баланд шудани самаранокии истеҳсолот
7. Мониторинг ва баҳодиҳӣ	Назорати нишондиҳандаҳои иқтисодӣ ва экологӣ	Муайян намудани сатҳи пешрафт ва мушқилот

8. Густариш ва такмил	Татбиқи таҷрибаҳои муваффақ дар тамоми фаъолияти корхона	Ташаккули модели устувори иқтисоди даврӣ
------------------------------	--	--

Таҳлил нишон медиҳад, ки рушди иқтисоди даврӣ дар Тоҷикистон на танҳо ба технологияҳо ва сармоягузорӣ, балки ба ташаккули низоми самараноки ҳамкорӣ байни ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор вобаста мебошад. Таҷрибаи кишварҳои пешрафта собит менамояд, ки муваффақияти гузариш ба иқтисоди даврӣ дар он ҳолат таъмин мегардад, ки давлат муҳити мусоид фароҳам оварад, бахши хусусӣ навовариро татбиқ намояд ва муассисаҳои илмӣ дониш ва кадрҳои заруриро омода созанд. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди марказҳои инноватсионӣ, тақвияти ҳамкориҳои донишгоҳҳо бо истеҳсолот, ҷалби сармоягузориҳои сабз ва татбиқи ҷаҳорҷӯбаи муосири амал метавонад ба ташаккули модели устувори иқтисоди даврӣ мусоидат намояд. Дар дарозмуддат чунин раванд ба баланд бардоштани рақобатпазирии корхонаҳо, истифодаи самараноки захираҳо ва ноил гардидан ба ҳадафҳои рушди устувор замина фароҳам хоҳад овард.

Адабиет:

1. Ҷумҳурии Тоҷикистон. (2023). Стратегияи рушди иқтисоди сабз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037. Душанбе.
2. Ҷумҳурии Тоҷикистон. (2016). Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Душанбе.
3. Ҷумҳурии Тоҷикистон. (2021). Стратегияи рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Душанбе.
4. World Bank. (2024). Tajikistan Country Climate and Development Report (CCDR). Washington, DC: World Bank.
5. Asian Development Bank. (2025). Green Jobs and Resilient Business Development in Tajikistan. Manila: ADB.
6. United Nations Industrial Development Organization. (2023). Circular Economy and Resource Efficiency for Sustainable Industrial Development. Vienna: UNIDO.
7. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). Towards Green Growth: Monitoring Progress and Policy Directions. Paris: OECD Publishing.
8. Ellen MacArthur Foundation. (2015). Growth Within: A Circular Economy Vision for a Competitive Europe. Cowes, United Kingdom.
9. Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The Dynamics of Innovation: From National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of University–Industry–Government Relations. *Research Policy*, 29(2), 109–123.
10. European Commission. (2020). A New Circular Economy Action Plan: For a Cleaner and More Competitive Europe. Brussels: European Commission.